

“Sóc nét d’Antoni Vicent Borràs...”

PRATS I CAMPS

Una imatge del cementiri de Paterna a l'acte d'inauguració del memorial, el 18 d'abril.

“Sóc nét d’Antoni Vicent Borràs, alcalde republicà de Bellreguard, que és ací mateix, colgat en un fossar.”

Les paraules de Toni Pastor ressonaren amb força sota el cel de Paterna. I va continuar, després: “També sóc nét de Joaquín Pastor, que és colgat en un altre fossar, al costat del seu consogre.” L’estremiment fou general.

En un parell de frases d’aparença tan senzilla, sense alçar la veu, pronunciant cada mot a poc a poc, emocionant i ferm, Pastor va condensar el drama intens de la postguerra. Per fi hi havia, en aquell cementiri on es van destil·lar tants de silencis, durant tants anys, el reconeixement dels fets terribles. Per fi, un memorial públic, un homenatge permanent.

La tenacitat de Pepita. Paterna és una ciutat mitjana de l’Horta, a cosa de

El dia 18 d’abril s’inaugurava al cementiri de Paterna (Horta) el memorial dedicat a totes les persones que foren afusellades durant la repressió franquista. L’obra d’Antoni Miró s’alça d’aleshores ençà a tocar de les fosses comunes, arrelada a la mateixa terra que va acollir tants de cossos que hi van ser deixats de qualsevol manera, i els homenatja.

cinc quilòmetres de València, dedicada a la indústria (amb parc tecnològic inclòs) i, sobretot (com tantes altres urbs del país), al sector dels serveis. Els anys 40 del segle XX tenia vora 8.000 habitants i un registre de defuncions que ultrapassava de llarg la mitjana que li correspondria.

L’explicació d’aquest desfasament no podria ser més truculenta: la ciutat va esdevenir, des del final de la guerra fins al 1956, sinistre “centre d’execucions”. Perquè era prou propera a València, on hi havia les presons i els jutjats i els sumaríssims; perquè tenia un cementiri que acollia, de matinada, els

PRATS I CAMPS

Vicente Muñiz i Isabel Rico, fills d'afusellats i soterrats a Paterna, col·loquen les primeres flors al memorial.

cossos cosits a trets. A les fosses comunes de Paterna s'hi van anar soterrant, en aquells temps de fam i de plom, més de 2.000 persones. 2.258, se n'hi van comptabilitzar, amb noms i cognoms, en una llista famosa que va publicar aquest mateix setmanari, l'any 1985. Hi havia el doctor Peset Alexandre. Per exemple. I el sindicalista Joan Peiró. I els avis de Toni Pastor.

Durant molt de temps els trets i les fosses de Paterna van ser un secret a crits. Els familiars van haver de patir també durant molt de temps la humiliació que s'afegia a les pèrdues: la guàrdia civil ("i els falangistes", completarà els records una veu entre els assistents) que foragitava dones i infants que s'hi acostessin amb flors; la misèria imposada; el silenci feixuc (que s'imposava per por o, després, com ho recordava el nét d'Antoni Vicent i de Joaquín, perquè "s'havia de facilitar la transició i no era políticament correcte que furgàrem en les ferides; precisament en les nostres, que, a hores d'ara, continuen obertes"). No tan sols s'havien volgut eliminar físicament tantes persones com el règim franquista considerava enemigues i "perilloses": se'n volia esborrar qualsevol rastre.

Avui hi ha, aferrat a la paret del cementiri, alçat vuit metres cap al cel, el crit forjat en aliatge d'acer corten per Antoni Miró, amb la col·laboració de l'arquitecte Manuel Vidal. Fa uns anys, va anar de poc que tot record no quedés

arrasat. Empar Salvador, presidenta del Fòrum per la Memòria del País Valencià, l'entitat que ha teixit tenacitats fins a aconseguir d'erigir el memorial, dedicava precisament, a la inauguració, un record especial a una altra de les dones que han fet possible el monument, que ja no va poder veure'l alçat però que, per a molts, era com si hi fos, el 18 d'abril, a Paterna: Pepita Rico. "Ella va iniciar –destacava Empar Salvador– el camí perquè aquest lloc no es perdria, perquè no es destruïren les fosses (tal com pretenia fer l'ajuntament de llavors, al·legant que aquells morts no pagaven els impostos municipals). Ella va lluitar fins a obligar-los a donar els terrenys de les fosses a perpetuïtat."

Efectivament, unes passes més enllà, davant per davant del memorial, hi ha una làpida feta amb un mosaic de rajoles i noms, hi ha petites esteles amb inscripcions i dates explícites, flors: les famílies han servat el record durant anys, amb tota la dignitat i sempre amb vent de cara. El memorial és, també, un reconeixement del seu esforç.

Un "acte d'amor". "Em dic Cèlia Chofre Rico. Sóc una de les nètes de Federico Rico Cabrera, de Cullera, que va ser afusellat ací a Paterna." Cèlia, filla de Pepita Rico, que era filla de Federico, va obrir els parlaments d'homenatge. Igual com havia de fer després Toni Pastor, Cèlia Chofre va parlar a poc a poc. Els seus mots que-

daven, en ser pronunciats, als peus del memorial, suspesos en l'aire. Potser encara hi són.

Va recordar el menyspreu social, els robatoris, les denúncies, la misèria, i totes les vegades que la guàrdia civil va fer fora del cementiri, "a culatades", vídues i familiars "perquè no els agradaven els seus plors, ni el color de les seues flors, ni que foren tantes, ni que tingueren criatures que ho veien tot, que ho escoltaven tot, i que algun dia contarien el que ací va passar: perquè no ho oblidaren mai".

Des del Fòrum per la Memòria del País Valencià es va pensar que la inauguració del memorial havia de ser un acte transversal, i per això es va comptar amb la participació de les més diverses entitats, des d'Acció Cultural del País Valencià a la Intersindical Valenciana, Maulets o la Comissió de la Dignitat (i també amb el suport de l'actual consistori de Paterna, del PP, que va ser representat a l'acte per l'alcalde en funcions i que, a diferència de l'anterior, del PSOE, sí que va atorgar els permisos imprescindibles per a alçar el monument). I es va pensar també, sobretot, que s'havia de donar el protagonisme al fil conductor que representen els familiars. Per això van ser ells que van prendre primer la paraula. I ells també que van col·locar les primeres flors als peus del memorial, tot seguint les notes solemnes de la Muixeranga: Vicente Muñiz hi té soterrats pare i mare, a Paterna; Isabel Rico hi va veure, a sis anys, l'endemà que li afusellessin el pare, els cossos amuntegats, i la sang. Ho recorda com si fos ara.

Toni Pastor va definir la inauguració de Paterna com "un acte d'amor" i es va descriure feliç de poder declarar "públicament, ben fort i amb la cara ben alta", l'agraïment i el respecte envers els seus familiars assassinats: perquè "eren unes bones persones", perquè "eren persones d'honor i ciutadans demòcrates".

Per això, també, juntament amb la memòria, hi va haver una altra reivindicació que es va fer sentir amb insistència, el 18 d'abril, a Paterna: la necessitat de justícia. Toni Pastor va reclamar "dels estaments polítics i jurídics la justícia que ens pertoca com a mínim: digueu-ne revisió dels sumaris, anul·lació dels judicis, rehabilitació

dels nostres familiars assassinats. Di-
gueu-ne justícia, que és això el que
reclamem”.

Empar Salvador, després de fer es-
ment al llarg periple que ha dut a terme
el Fòrum per la Memòria per poder
erigir l'impressionant monument (és
que impressiona, realment, amb la fi-
gura traçada pel geni d'Antoni Miró,
amb els versos emocionants de Vicent
Andrés Estellés, amb els noms de les
poblacions on van néixer els qui om-
pliren les fosses), i es va reconèixer
satisfeta d'haver pogut instal·lar a Pa-
terna aquest “record permanent”, que
també ha de servir perquè “coneixent
el passat puguem lluitar perquè aquella
barbàrie no torne a succeir ni en el pre-
sent ni en el futur”. I va recordar que
“és necessari lluitar per aconseguir”
la rehabilitació integral “dels nostres
morts”, cosa que significa l'anul·lació
dels “consells de guerra sumaríssims,
aquella farsa sinistra de què es va val-
dre el franquisme per a portar-los fins
a aquestes fosses” i que s'apliquin les
lleis estatals i “les internacionals als
responsables i col·laboradors d'aquells
crims, que van ser crims contra la hu-
manitat”. I va reblar, finalment: “No
demanem venjança, demanem justícia.
És necessari que s'aprove una llei de
la memòria que faça veritable justícia
a les víctimes, i que es derogue l'ac-
tual llei, que més que una llei és una
vergonya”: “en comptes de fer justícia
a les víctimes, garanteix la impunitat
als culpables, en un intent d'esborrar
un passat que no pot esborrar-se perquè
és a tot arreu”.

L'endemà mateix de l'acte de Pater-
na n'hi va haver un altre al cementiri
general de València, convocat també
pel Fòrum per la Memòria. Arran de
les fosses comunes que l'alcaldeessa
Rita Barberà volia destruir, i que ac-
tualment són un ermot descurat i ple
d'herba on la gent continua col·locant-
hi flors, els assistents van anar pro-
nunciant els noms dels qui hi van ser
soterrats de tan trista manera. No pas
tots, que són milers. Només alguns, en
representació. Amb la veu trencada, en
un crit o un xiuxieig, homes i dones
de totes les edats van anar pronunciant
els noms i alçant-los, en un acte tan
senzill, un nou memorial.

Núria Cadenes

Memòria històrica balear

El Govern de les Illes Balears farà un mapa de
fosses comunes de la guerra civil espanyola i la
repressió franquista.

Quan el jutge més mediàtic de
la judicatura espanyola, Baltasar
Garzón, inicià una causa con-
tra el franquisme es desvetllaren
moltes esperances. Especialment, entre
els familiars de les víctimes de la re-
pressió que foren assassinats i soterrats
en fosses comunes. Diuen els psicòlegs
que per superar el dol per la mort d'una
persona pròxima cal poder soterrar-ne
les despulles i així, simbòlicament,
acceptar-ne la pèrdua. Justament, la
passa que els familiars dels assassinats
i enterrats en fosses comunes per la
repressió franquista mai no han pogut
fer. La iniciativa del jutge, doncs, els
omplia d'esperança, perquè pretenia
forçar la creació d'un cens de desapa-
reguts. Era el primer esglaó per poder
recuperar les restes dels desapareguts.
Tanmateix, Garzón, com és habitual,
tornà sorprendre. La força que mostrà
en iniciar la causa ben aviat va fer figa.
En una resolució emesa pocs mesos
després d'haver iniciat el procés, re-
nunciava a continuar-lo i traslladava la
responsabilitat de la possible exhuma-
ció de les fosses comunes als tribunals
de cada territori. L'esperança que havia
despertat es trobava avortada. I els
familiars de desapareguts rebien una
nova galleda d'aigua freda. Perquè era
difícil de pensar que tots els jutges de
cada demarcació fossin sensibles als
sentiments de familiars i associacions
en pro de la memòria històrica, en
el sentit que acceptassin de permetre
o obligar a localitzar i obrir les fos-
ses comunes per poder donar descans
definitiu als assassinats, consol als
familiars i justícia per a aquells que
moriren defensant la llibertat contra el
franquisme.

Memòria històrica balear. Tant les
associacions que lluiten a les Illes per
la recuperació de la memòria històrica

com els familiars dels desapareguts
expressaren, després de la resolució in-
hibitòria de Garzón, l'estupefacció per
l'actuació del jutge. I implícitament
mostraven la tristesa per una decisió
que pareixia tancar les portes a allò
per què lluiten de fa anys: la simple
restitució de la memòria d'aquells qui
foren assassinats i enterrats de qualse-
vol manera, i per la recuperació de les
despulles.

Tanmateix, ara una iniciativa del
Govern de les Illes Balears els permet
de recuperar l'esperança. El dia 17
d'abril, l'executiu presidit per Francesc

Fosses comunes a Mallorca

La tasca de la Fundació Balear de
la Memòria Democràtica perme-
trà d'impulsar les investigacions
sobre els qui patiren repressió
durant la guerra civil i el fran-
quisme. Tanmateix, ja fa anys que
aquesta tasca la fan associacions i
historiadors. És el cas de l'Asso-
ciació per a la Recuperació de la
Memòria Històrica de Mallorca,
que, a través de les investigaci-
ons realitzades per historiadors,
els testimoniatges de familiars de
desapareguts i documentació di-
versa, ha pogut determinar que a
Mallorca hi ha fosses comunes, si
més no, a cinc municipis: Calvià,
Porreres, Montuïri, Manacor i
Palma. Aquesta associació ha de-
manat unes quantes vegades que
el Parlament balear aprovi una llei
de fosses que permeti d'exhumar
les despulles dels enterrats a les
fosses comunes.